

ХУДОЖЕСТВЕНОТВОРЧЕСКОТО ОБЩУВАНЕ В УРОКА ПО МУЗИКА

Бинка Караиванова*

THE ARTISTIC-CREATIVE COMMUNICATION IN THE MUSIC CLASS

Binka Karaivanova

Abstract: *The article addresses the issue of preparing the music pedagogues for artistic-creative communication with the artistic imagery of music and with the students in the music classes. The integral factor for mastering the parameters of the artistic pedagogy by the students is the mutual conditionality of the artistic musical thinking, the complex overall knowledge of music and its perception through the prism of the musical activities in the music classes. A key moment in the development of the ability for artistic-creative communication is the direct connection between the processes of internalization of knowledge (its transformation into personal knowledge) and its implementation in a real environment through student pedagogical practice.*

Keywords: *music pedagogue; music class; artistic pedagogy; artistic perception; student pedagogical practice.*

ВЪВЕДЕНИЕ

По време на обучението си във висше учебно заведение бъдещите музикални педагози придобиват знания не само по специалността (знания за музиката), но и знания, които формират у тях умения и способности за професионална педагогическа дейност. Важно място в професионалната подготовка на учителя по музика заемат дисциплините „Методика на обучението по музика“ и „Стажантска практика“. Чрез тях бъдещите специалисти навлизат най-пряко в особеностите на учителската професия и апробират в реална среда наученото до момента.

Но дори при най-благоприятни условия – компетентен и иновативен методист, овладял изкуството на педагогическото майсторство, харизматичен и високо образован базов учител и емоционално отзивчиви ученици – студентите не могат да вникнат в спецификата, интегралната същност и неповторимост на учителския труд. „Те се подготвят да „правят уроци“ по специалността си, при което всичко каквото предвиждат и конструират, носи изискванията и логиката на обособеното учебно съдържание по предмета. Извън него те нямат готовност да погледнат. А в това число остават най-важните единици на учебно-възпитателния процес – учениците. За тях те са получили най-обща информация и ориентация – далеч от богатата картина на взаимодействията, на ролите си и тяхното конструктивно реализиране“ (Жекова 1998: 12). На практика функционалната същност на професионалното общуване на учителя с децата, с неговите неповторимост, богатство, разнопосочност и диференцираност остава извън или, в най-добрия случай, в периферията на тяхното ползване.

* Бинка Караиванова – доцент, доктор, катедра „Музика“, Педагогически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България, e-mail: binkakar@abv.bg

Поставянето във фокуса на внимание само на гностичната функция и недооценяването на другите функции в труда на учителя има още по-изявени негативни последици в урока по музика. Както отбелязва Галина Стоянова: „Доказано е, че не знанията за музиката правят човека музикален, а общуването с нея чрез директни художествено-творчески канали на съзнанието, че това е по-прекия път към духовността и художествената култура на същия“ (Стоянова 1998: 60). А кой друг, ако не учителят по музика, трябва да активира тези канали в съзнанието на учениците!?

МЕТОДОЛОГИЯ

Изследването се базира на следните теоретични методи: анализ на съществуващата методическа литература; структуриране и синтез на възгледите на утвърдени авторитети в областта; теоретични обобщения, плод на дългогодишен личен емпиричен опит. За нуждите на изследването се прилага културологичен подход.

РЕЗУЛТАТИ

1. Художественотворческата функция в професията „учител по музика“

В своите изследвания за професията „учител по музика“ Галина Стоянова, основавайки се на приетата от българската педевтология функционална структура на професията „учител“, включваща комуникативна, гностична, конструктивно-творческа и организаторска функция, добавя още една функция (характерна за учителите по изкуствата) – *художественотворческата функция*. „Тази функция е сърцевината на художествената музикална педагогика, за разлика от музикално-дидактичната (нотно-ограмотяваща) в миналото“ (Стоянова 1998: 59). Според Стоянова: „*Същността на художественотворческата функция в професионалната дейност на учителя по музика може да се разкрие чрез понятието „образотворчество“*, в резултат на което в класната стая се сътворяват музикални образи – невидими, но ясно осъзнавани от всички участници „звучащи същности“, преживявани като художествена емоция...“ (Стоянова 1998: 60). Авторката описва „образотворчеството“ като прозрение, свързано с усещане за откритие. Превръщането на поредица от такива художествени „открития“ в духовна потребност е свидетелство за формиране и развитие на художествено съзнание и способност за естетически преживявания. Галина Стоянова поставя художествено-образното виждане и разкриване на музиката най-високо в йерархията на художествено-възпитателните ценности като нещо много „по-значимо от възприемането или възпроизвеждането на звуковото „тяло“ на музиката, от разчитането на нотния ѝ код“ (Стоянова 1998: 60).

Днес никой не оспорва, че урокът по музика е урок по изкуство, че водещи в него са художествените параметри на обучението по музика. Те са обективно гарантирани чрез цялата учебната документация, включваща Държавни образователни стандарти, учебни програми, учебници, ръководства за учителя и пр. Отговорно можем да заявим, че съвременната музикално-образователна система в България представлява културологичен и педагогически модел за целенасочено и системно музикално-художествено възпитание и образование на всички подрастващи в България, за тяхното духовно, интелектуално и емоционално израстване.

Но и най-добрата музикално-образователна система не може да обективира заложените в нея художествени параметри без активността на субективния фактор – личността на учителя с цялата му духовна, интелектуална и етична същност. Музикално-педагогическото майсторство на учителя по музика, в което най-високо в йерархията стои художественото музикално съзнание, се оказва незаменим фактор за художествената педагогика. Учителят е призван да въведе децата и учениците в художествено-образния свят на музиката и да ги приобщи към музикалното изкуство, да разкрие пред тях уникалния образ на всяка от изучаваните творби и го „преведе“ на езика на емоциите и образно-асоциативното виждане.

Най-ярко доказателство за художествена педагогика е раждането на художествени емоции и продължителността на тяхното пребиваване в съзнанието на учениците. А това не може да се случи, ако учителят не е готов за художествено общуване с творбата и с децата, ако зад предста-

вената от него информация не пулсира собственото му емоционално изживяване. „Юношите и девойките безпогрешно откриват кога разказът (на учителя – б.м., Б.К.) е книжно заучена информация и кога – почувствано, преживяно и осмислено обобщение на широк личен опит и знание“ (Гайтанджиев 1975: 352).

Един от основните „дефекти“ в обучението на бъдещите музикални педагози е, че знанията за музиката, за немалка част от тях, остават абстрактни. Те се усвояват „изобщо“, „по принцип“, без да се осмисли връзката между тях, без да се разбира, че те са път към постигане на единния, цялостен художествен музикален образ. Този процес се подхранва допълнително от онази раздробеност на знанието, която е предпоставена от структурирането на музикалните дисциплини в обучението на студентите. Раздробеното знание, „затворено“ в рамките на отделните музикални дисциплини, не може да предизвика цялостни представи и цялостни образи. Следователно не може да предизвика и пълноценно художествено изживяване. Абстрактното усвояване на знанията и ограниченият трансфер между изучаваните дисциплини водят до недостатъчно присъствие на художествените параметри в музикалното съзнание на бъдещите музикални педагози, а оттам – в дейностите им в урока по музика и в общуването им с учениците. В резултат такива студенти залитат в ненужно теоретизиране, което е абсолютно безплодно. Сухото теоретизиране не събужда емоции.

В този смисъл дефинираме взаимната обусловеност на художественото музикално съзнание и на комплексното, цялостно знание. Тази активна връзка се проектира в способността на студента да открива зад набора от музикални знаци и „сухите“ текстови указания живата, изразителна и вълнуваща музика. Едва тогава нотният текст ще бъде не самоцел, а средство за все по-дълбоко интелектуално и емоционално вникване в смисъла на творбата, за разкриване и преживяване на художествения ѝ образ¹.

2. Ролята на практиката в подготовката на бъдещите учители по музика в общообразователното училище

Субект-субектната педагогика се базира на общуването. А умението за общуване се изгражда в практиката. Практиката е най-важната страна във всяка дейност. Тя е материалният израз на идеите. В нея се проверява функционалността на същите тези идеи. Тя е и стимул за развитие, защото поражда нови въпроси, на които следва да се търсят отговори. Стажантската практика на студентите е моментът на най-активно натрупване на педагогически, комуникативни и организационни умения, на осъзнаване на необходимостта от единен, цялостен подход в процеса на обучението, моментът, в който „от студентите се очаква да изградят собствен стил на работа“ (Николова 2019: 26). Затова е важно в този период от подготовката на бъдещите музикални педагози да се акцентира не върху знанието за музиката (до този момент то би трябвало вече да се е състояло), а именно върху техните художественотворчески, педагогически, комуникативни, конструктивно-творчески и организаторски умения. За да станат художествените параметри отправна точка в конструирането на урока и общуването с децата, знанието за музиката трябва да бъде вече активно в съзнанието на студента, а не, както често се случва, по време на стажантската практика да се губи ценно време за неговото попълване, структуриране и доосмисляне.

Незаменима възможност музикалните знания на бъдещите учители по музика да бъдат апробирани в реална среда в периода на тяхното най-активно натрупване и осмисляне (а не както е по учебен план едва в края на обучението) предоставят проектите на Министерство за образование и наука „Студентски практики“ и „Студентски практики – фаза 2“. Едновременно с ясно формулираните цели на посочените проекти² ефектът от тях се разпростира и в редица други аспекти, от които ние акцентираме върху ключов за обучението момент: усвояване и осмисляне на музикалното знание през призмата на музикалните дейности в урока по музика. Това е най-прекият път за съвместяване на интегралния, многофункционален облик на учебния процес по музика в училище и стандартното раздробяване на обучението на музикалните педагози по дисциплини. За бъдещите музикални педагози това е възможност за постигане на музикални познания и умения във вид практически полезен в бъдещата им професионална изява. Същевременно интегралният

облик на учебния процес в часа по музика пряко благоприятства активизирането и трансферирането на знанията за музиката, които са обект на отделни музикални дисциплини.

ДИСКУСИЯ

Разглежданите въпроси кореспондират пряко с един от главните проблеми в подготовката на музикалните педагози. Бъдещите учители по музика се обучават по система като професионални музиканти, т.е. чрез стандартно усвояване на знанието в отделни дисциплини, а след това те трябва да преподават знания, да формират умения и навици у подрастващите по друга система (тази на масовото музикално образование, базирана на интегрирането на учебното съдържание и органичната дейност на учителя). Това е генерален проблем, който поражда необходимост от съвместяване на двете системи – за професионално и за масово музикално образование – в обучението на студентите. Необходимост, продиктувана и от констатираното в методическата литература „съществено несъответствие между формираните в хода на образователния процес компетенции и тяхното реално приложение в практиката“ (Славова 2017: 123).

Нашата визия за едно от възможните решения на този проблем се основава на прякото обвързване и, доколкото е възможно, паралелното протичане³ на процесите на придобиване на цялостно, комплексно знание за музиката, усвояването и осмислянето на същото това знание през призмата на музикалните дейности в урока по музика и неговото апробиране в педагогическата практика. При такава организация на обучението ефектът върху художественотворческото общуване в урока по музика може да се обобщи в няколко аспекта:

Обвързването на процесите на интериоризиране на знанието (т.е. превръщането му в лично знание) и на неговото практическо приложение е най-обективният индикатор за качеството на знанието, за неговото овладяване, структуриране, съпоставяне, обобщаване, интегриране и пр. Пропуските и „белите петна“ в знанието се открояват най-ярко при опит то да бъде преподадено и обяснено.

Студентът сам, при това по категоричен начин, осъзнава смисъла и мястото на всяка дисциплина от учебния план в системата на единното знание за музиката. Интегралната същност на професията „учител по музика“ е най-яркото доказателство за нуждата от добро ниво по всички изучавани дисциплини. Учителят трябва да бъде не само добър певец и инструменталист, но и добър акомпаниятор, диригент, музиколог, творец, импровизатор, актьор, аниматор, музикален психолог, диагностик.

Студентът прави своите първи стъпки в усвояване на майсторството на духовно и съдържателно общуване с учениците – общуване, в което асоциативните и когнитивните страни образуват общ континуум. В живото общуване с децата бъдещият учител се научава да откликва на техните реакции, да открива и оценява нестандартното в мисленето им, да гледа през техния поглед, да оценява идеите им. А когато те са абсурдни (което при най-малките се случва често), да оценява фантазията, богатото асоциативно мислене, връзките и преносите, които детето прави.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Художественотворческият елемент е дълбока и същностна характеристика в общуването на учителя по музика с музикалните творби и с учениците. Без него той би бил механичен транслятор на знания. Само учител с художествено-образно мислене и творчески потенциал може да изгради художествено съзнание у своите ученици, да отвори сетивата и съзнанието им за отправените послания, да ги вдъхнови да участват с нужното внимание и да положат интелектуални усилия, за да вникнат в думите му, да осмислят информацията и да преживеят лично емоцията, която той им внушава.

Такива учители са ценни за обществото, защото мисията им е да запалват искрата и да дават тласък на творческото мислене на подрастващите.

БЕЛЕЖКИ

¹ Този проблем е обстойно разгледан в друга наша публикация (Караиванова 2019: 22).

² Посочените цели можем да обобщим в няколко насоки: насърчаване на синхронизирането и партньорството между образователните институции и бизнеса; осъвременяване на учебните планове и учебното съдържание според нуждите на пазара на труда; придобиване на практически опит в реална работна среда; възможност на работодателите за подбор и непосредствено включване на младите кадри на пазара на труда.

³ Тук визираме възможности като гореупоменатите проекти на МОН „Студентски практики“ и „Студентски практики – фаза 2“.

ЛИТЕРАТУРА

Гайтанджиев, Г. (1975). *Музикалното възпитание в българското училище*. София: Наука и изкуство. // **Gaytandzhiev, G. (1975).** *Muzikalното vazpitanie v balgarskoto uchilishte*. Sofiya: Nauka i izkustvo.

Жекова, Ст. (1998). Наука за учителя и неговата професия – има ли я, известна ли е, нужна ли е...? // *Професията и личността на учителя*. Пловдив: Сема 2001, 7 – 12. // **Zhekova, St. (1998).** Nauka za uchitelya i negovata profesia – ima li ya, izvestna li e, nuzhna li e...? // *Profesiyata i lichnostta na uchitelya*. Plovdiv: Sema 2001, 7 – 12.

Караиванова, Б. (2019). *Интегративни тенденции в обучението на музикалните педагози по задължително пиано*. Пловдив: АСТАРТА. // **Karaivanova, B. (2019).** *Integrativni tendentsii v obuchenieto na muzikalnite pedagogi po zadalzhitelno piano*. Plovdiv: ASTARTA.

Николова, И. (2019). Аспекти на практическото обучение на студентите като стажант-учители по музика. // *Съременно музикално образование и възпитание. Сборник доклади*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 26 – 33. // **Nikolova, I. (2019).** Aspekti na prakticheskoto obuchenie na studentite kato stazhant-uchiteli po muzika. // *Savremenno muzikalno obrazovanie i vazpitanie. Sbornik dokladi*. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 26 – 33.

Славова, Цв. (2017). Диригентският терминологичен апарат в обучението на учители по музика. Интегративни аспекти. *Научна конференция, посветена на 40-годишнината на катедра „Теория и история на музиката“ АМТИИ „Музикалнотеоретичната подготовка във висшето музикално образование“*. Сборник доклади. Пловдив: АМТИИ, 119 – 127. // **Slavova, Tsv. (2017).** Dirigentskiyat terminologichen aparat v obuchenieto na uchiteli po muzika. Integrativni aspekti. // *Nauchna konferentsia, posvetena na 40-godishninata na katedra „Teoria i istoria na muzikata“ АМТИИ „Muzikalnoteoretichnata podgotovka vav vissheto muzikalno obrazovanie“*. Sbornik dokladi. Plovdiv: АМТИИ, 119 – 127.

Стоянова, Г. (1998). Характеристика на професията „учител по музика“ от позициите на българската педевтология. // *Професията и личността на учителя*. Пловдив: Сема 2001, 57 – 64. // **Stoyanova, G. (1998).** Karakteristika na profesiyata „uchitel po muzika“ ot pozitsiite na balgarskata pedevtologia. // *Profesiyata i lichnostta na uchitelya*. Plovdiv: Sema 2001, 57 – 64.